

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА ЛІНГВІСТИКИ**

Кафедра іноземних мов

ЗІБРАННЯ КРИЛАТИХ ВИСЛОВІВ

ПРАКТИКУМ

для самостійної роботи з дисципліни «Латинська мова»

для студентів спеціальностей

211 Ветеринарна медицина

035 Філологія

081 Право

Біла Церква
2019

Рекомендовано до друку
методичною
комісією університету
(Протокол № 7 від 12.03.2019 р.)

Автор передмови та упорядник: **О.П. Цвид-Гром**, канд. філол. наук.

Зібрання крилатих висловів: практикум для самостійної роботи з дисципліни «Латинська мова» для студентів спеціальностей 211 Ветеринарна медицина; 035 Філологія; 081 Право / упоряд. О.П. Цвид-Гром. Біла Церква, 2019. 42 с.

Практикум містить 860 крилатих вислови (з них – 225 юридичних усталених вирази), які є матеріалом для самостійної роботи студентів. Вони мають велике значення для засвоєння студентами самого предмету (через збагачення їх лексичного запасу та засвоєння зразків і моделей граматичних взаємозв'язків у реченні), а також для розширення їх загальноосвітніх горизонтів.

Рецензент: **В.Д. Борщовецька**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету

ПЕРЕДМОВА

На сучасному етапі гуманізації системи освіти викладання класичних мов, зокрема латинської, має неабияке значення в освоєнні всіх галузей науки, багато яких виникло в часи античності. Греко-латинське джерело стало основою наукової терміносистеми.

Знайомство із золотим фондом античної мудрості, зокрема висловами грецьких та римських мислителів, філософів, поетів, знання багатьох із них, вміння користуватися усталеними виразами в писемному і усному мовленні, збагачує мову кожного з нас, розширює коло знань, допомагає глибше зрозуміти вітчизняні та зарубіжні тексти, в яких вони широко вживаються, а, отже, вводять нас у скарбницю світової культури.

Видання стане у нагоді всім, хто цікавиться античною мудрістю.

А	
1. Ab equis ad asinos.	1. З коней в осли (зазнати зниження).
2. Ab Jove principium.	2. Початок від Юпітера (починай з найважливішого).
3. Ab incunabulis.	3. З пелюшок.
4. Above maiorediscit, arare minor.	4. Від старшого вола вчиться орати молодший.
5. Ab ovo usque ad mala.	5. Від яйця аж до яблук (від самого початку).
6. Ab uno crimine disce omnes. <i>Vergilius</i> .	6. За одним злочином пізнаєш всі інші.
7. Abite ab oculis!	7. Згиньте з очей!
8. Ad delectandum.	8. Для задоволення.
9. Aetasdulcissima adulescentia est.	9. Юність – найсолодший вік.
10. Ad bestias damnare.	10. До звірів (= Засуджувати).
11. Ad cogitandum et agendum homo natus est.	11. Людина народжена для мислення і діяльності.
12. Ad litteram.	12. Буквально.
13. Ad manus proprias.	13. До власних рук.
14. Amor et melle et felle est fecundissimus.	14. Кохання і медом, і жовцю сповнене по вінця.
15. Asinus Buridani inter duo prata.	15. Буриданів осел між двома моріжками (стан нерішучості).
16. Aut odit, aut amat mulier, nihil tertium.	16. Жінка або ненавидить, або кохає; третього – нема.
17. Ad infinitum.	17. До безкінечності.
18. Ad multos annos.	18. На довгі роки.
19. Adulescentia in labore et patientia exercenda est.	19. Молодь повинна тренуватись у праці і терпінні.
20. Aequo animo.	20. Зі спокійною душею, спокійно.
21. Ausculta et perpendi!	21. Вислуховуй і зважуй!
22. Auscultare disce!	22. Вчись вислуховувати!
23. Audiatur et altera pars.	23. Нехай буде вислухана й друга сторона!
24. Aures veritati claudere.	24. Закрити вуха для правди.
25. Aurora musis arnica.	25. Аврора – подруга музам.
26. Aut cum scuto, aut in scuto.	26. Або зі щитом, або на щиті.

27. <i>Albis dentibus deriderc (aliquem).</i>	27. Білими зубами висміювати когось. (= Доброзичливо жартувати над кимось).
28. <i>Albae gallinae filius.</i>	28. Син білої курки (= Щаслива людина).
29. <i>Aeternum vale!</i>	29. Навіки прощай!
30. <i>A casu ad casum.</i>	30. Від випадку до випадку.
31. <i>Ad Kalendas Graecas.</i>	31. До грецьких календ (= Ніколи).
32. <i>Alea iacta est. Caesar.</i>	32. Жереб кинуто.
33. <i>Aliena nobis, nostra plus aliis placent. Syrus.</i>	33. Чуже нам більше подобається, а наше – іншим.
34. <i>Amoris vulnus sanat idem, quifacit. Syrus.</i>	34. Рану кохання лікує той, хто її робить.
35. <i>Aliena vitia in oculis habemus, a tergo nostra.</i>	35. Чужі вади перед собою маємо, а свої – за спиною.
36. <i>Alter ego.</i>	36. Другий я.
37. <i>Alterius damnum gaudium haud facies tuum.</i>	37. Не радій чужій біді.
38. <i>Amantes amentes. Terentius.</i>	38. Закохані – божевільні.
39. <i>Amat victoria curam.</i>	39. Перемога любить старання.
40. <i>Amicitia inter pocula contracta plerumque vitrea est.</i>	40. Дружба, що почалася з келихом у руці, переважно нетривка.
41. <i>Amicorum sunt communia omnia. (Espinid)</i>	41. У друзів все спільне.
42. <i>Amicus Plato, sed magis amica veritas.</i>	42. Платон мені друг, але істина дорожча.
43. <i>Arnica vitae.</i>	43. Подруга життя.
44. <i>Amici, diem perdidit. Titus.</i>	44. Друзі, я втратив день.
45. <i>Amici mores noveris, non oderis.</i>	45. Пізнавай звички друга, але не зневажай його.
46. <i>Amicum perdere est damnorum maximum.</i>	46. Втратити друга – найбільша з втрат.
47. <i>Amicus certus in re incerta cernitur. Ennius.</i>	47. Справжній друг пізнається в біді.
48. <i>Amicus verus rara avis.</i>	48. Справжній друг – рідкісний птах.
49. <i>Amicus usque ad aras.</i>	49. Друг до могили.

50. Amor, ut lacrima, ab oculo oritur, in pectus cadit. <i>Syrus.</i>	50. Кохання, як сльоза: з'являється в оці, а западає в серце.
51. Amor tussisque non celatur.	51. Кохання і кашлю не приховаш.
52. Amorem canat aetas prima!	52. Хай юнь співає про кохання!
53. Anguis in herba.	53. Гадюка в траві (прихована небезпека).
54. Ante victoriam ne canas triumphum.	54. Не справляй триумфу перед боєм.
55. Annosus non diu vixit, diu fuit. <i>Syrus.</i>	55. Довголітня людина і не довго жила, а довго була.
56. A posteriori.	56. З наступного, виходячи з досвіду.
57. A priori.	57. Наперед, задалегідь, незалежно від досвіду.
58. Audiatur et altera pars!	58. Хай буде вислухана й друга сторона!
59. Apud novercam quaeri. <i>Plautus.</i>	59. Жалітися мачусі.
60. Arbor mala, mala mala.	60. Погане дерево, погані і його плоди.
61. Argumenta non numeranda, sed ponderanda sunt.	61. Докази треба не рахувати, а зважувати.
62. Argumenta ponderatur, non numerantur.	62. Докази оцінюють за вагомістю, а не за кількістю.
63. Ars longa, vita brevis. <i>Hippocrates.</i>	63. Життя коротке, а мистецтво довговічне.
64. Audendo virtus crescit, tardando timor. <i>Syrus.</i>	64. Завдяки сміливості мужність зростає, а від зволікання – страх.
65. Audendum est: fortes adiuvat ipsa <i>Venus.</i>	65. Треба бути відважним: мужнім сприяє сама Венера.
66. Auri sacra fames. <i>Vergilius.</i>	66. Проклята жадоба золота.
67. Arcum intensio frangit, animum – remissio.	67. Лук ламається від напруги, дух – від розслаблення.
68. Asinus asinorum.	68. Осел з ослів.
69. Asinus asinum fricat.	69. Осел осла хвалить.
70. Asinus in tegulis.	70. Осел на даху (= Небачене).
71. Assiduum mirabile non est.	71. Звичне не захоплює.

72. Aegroto dum anima est, spes esse dicitur.	72. Поки у хворого є дихання, кажуть, що є надія.
73. Alea iacta est.	73. Жереб кинуто.
74. Aqua et panis – vita canis.	74. Вода і хліб – собаче життя.
75. Aquila non captat muscas.	75. Орел не ловить мух.
76. Aut vincere, aut mori.	76. Або перемогти, або вмерти.
77. Audentes fortuna adjūvat.	77. Сміливим доля сприяє.
78. Aurea mediocritas.	78. Золота середина.
79. Avis rara.	79. Рідкісний птах.
В	
80. Barba crescit, caput nescit.	80. Борода росте, а голова порожня.
81. Barba non facit philosophum.	81. Борода не робить філософом.
82. Bellum omnium contra omnes. <i>Plato.</i>	82. Війна всіх проти всіх.
83. Bene dignoscitur, bene curatur.	83. Добре розпізнається, добре й лікується.
84. Bis dat, qui cito dat.	84. Двічі дає той, хто швидко дає.
85. Bis vincit, qui se vincit in victoria. <i>Syrus.</i>	85. Двічі перемагає той, хто перемагає себе у звитязі.
86. Bona valetudo melior est, quam aximae divitiae.	86. Добре здоров'я краще, ніж найбільші багатства.
87. Bonum publicum.	87. Громадське добро.
88. Bonum initium est dimidium facti.	88. Добрий початок – половина діла.
89. Bonis nocet, qui malis parcit. <i>Seneca.</i>	89. Добрим шкодить, хто злим потурає.
С	
90. Caseus et panis sunt optima fercula sanis.	90. Сир і хліб – найкраща їжа для здорової людини.
91. Cave canem!	91. Стережись собаки!
92. Carpe diem.	92. Використовуй (кожний) день!
93. Carpite florem, qui, nisi carptus erit, turpiter ipse cadet!	93. Зірвіть квітку, бо інакше вона даремно сама зів'яне.
94. Cicer cum caule. Circulus vitiösus.	94. Горох з капустою.
95. Citius, altius, fortius!	95. Швидше, вище, сильніше!

96. Circulus vitiōsus.	96. Порочне коло.
97. Cito inarcescit lacrima.	97. Швидко сльоза висихає.
98. Cogito, ergo sum. <i>Carthesius.</i>	98. Мислю, отже, я є.
99. Cognosce te ipsum! <i>Socrates.</i>	99. Пізнай самого себе!
100. Concordia parvae res crescunt, discordia vel maximae dilabuntur.	100. У згоді малі справи зростають, а в незгоді – найбільші руйнуються.
101. Coniugium sine prole est quasi dies sine sole.	101. Шлюб без дітей – немов день без сонця.
102. Contra spem spero.	102. Без надії сподіваюсь.
103. Concordia civium mums urbium.	103. Згода громадян є муром міста.
104. Consulenti caput numquam dolet.	104. У розсудливого голова ніколи не болить.
105. Consuetude est altera natura. <i>Cicero.</i>	105. Звичка – друга натура.
106. Currente calamo.	106. Поспішним пером.
107. Contra vim mortis non est medicamen in hortis.	107. Проти сили смерті немає ліків у садах.
108. Carpe diem, quam minimum credula	108. Користуйся сьогоднішнім днем, менш за все довіряючи майбутньому.
109. Cedo maiori.	109. Поступаюся перед старшим (за чином).
110. Contraria contrariis sunt remedia.	110. Протилежне лікується протилежним.
111. Celerius elephanti pariunt.	111. Слони швидше народжують.
112. Ceterum censeo Carthaginem esse delendam. <i>Cato.</i>	112. Зрештою я вважаю, що Карфаген мусить бути зруйнованим.
113. Clavus clavo pellitur.	113. Клин клином вибивають.
114. Cras, eras et semper eras et sic dilabitur aetas.	114. Завтра, завтра і завжди завтра, – так спливає вік.
115. Cum boni essent, felices erant.	115. Коли б вони були добрими, були б щасливими.
116. Cum grano salis.	116. З дрібкою солі (в'їдливо).
117. Cum hoc non est propter hoc.	117. Водночас з цим, не значить внаслідок цього.
118. Cum tacent, clamant. <i>Cicero.</i>	118. Коли мовчать, кричать.

119. Curriculum vitae.	119. Життєпис (=Біографія).
120. Cura ut valeasi.	120. Піклуйся про своє здоров'я!
121. Charta(epistola)non erubescit.	121. Папір не червоніє.
D	
122. Da dextram misero!	122. Подай правицю нещасному.
123. Dant saepe parvam magna nubila pluviam.	123. З великої хмари часто малий дощ буває.
124. De gustibus et coloribus non est disputandum.	124. Про смаки і кольори не треба сперечатися.
125. Deliberando saepe perit occasio. <i>Syrus.</i>	125. Нагода часто зникає при (надмірному) зважуванні.
126. De lingua stulta incommōda multa.	126. З пустої мови великі неприємності (Через дурний язик багато клопотів).
127. De mortuis aut bene, aut nihil.	127. Про померлих або добре (говорити), або нічого.
128. Diagnosis bona – curatio bona.	128. Добрий діагноз – добре лікування.
129. Docendo discimus. <i>Seneca.</i>	129. Навчаючи, ми вчимося.
130. Delphinum natate doces.	130. Дельфіна плавати вчиш.
131. De caelo in caenum.	131. З неба в болото.
132. Despice divitias!	132. Нехтуй багатством!
133. De facto.	133. Фактично.
134. Dictum – factum.	134. Сказано – зроблено.
135. Dimidium facti, qui coepit, facti. <i>Horatius.</i>	135. Половину зроблено: зробив, хто розпочав.
136. Dictum sapienti sat. <i>Plautus.</i>	136. Мудрому – одного слова досить.
137. Die, hospes, Spartae nos te hie iacentes vidisse, patriae fideles.	137. Скажи, чужинцю, що ти бачив нас тут у Спарті полеглими, але вірними батьківщині.
138. Dies diem docet.	138. Попередній день вчить наступний.
139. Doctrina multiplex, veritas una.	139. Наук багато, а істина одна.
140. Dolor animi gravior est, quam corporis dolor.	140. Біль душі тяжчий за тілесне страждання.
141. Domus magna, magna cura.	141. Великий дім, великий клопіт.

142. Domus propria – domus optima.	142. Власний дім – найкращий дім.
143. Donee eris felix, multos numerabis amicos. <i>Ovidius</i> .	143. Доки будеш щасливий, багатьох друзів матимеш.
144. Duabus sellis sedere.	144. Сидіти на двох стільцях.
145. Duae res homines ad maleficium impellunt: luxuria et avaritia.	145. Дві речі штовхають людей до злочину: пристрасть до розкоші і жадібність.
146. Duo si faciunt idem, non est idem.	146. Якщо двоє роблять те саме, це вже не те саме.
147. Dulcia non novit, qui non gustavit amara.	147. Не знає, що таке солодке той, хто не звідав гіркого.
148. Diabolus non est tarnater, ac pingitur.	148. Диявол не такий страшний, як його малюють.
149. Divide et impera. <i>Cesar</i>	149. Розділяй і керуй.
150. Dies diem docet.	150. День повчає день.
151. Dicere non est facere.	151. Говорити – не робити.
152. Disce gaudere!	152. Учись звеселитися!
153. Dulce et decorum est pro patria mori. <i>Horatius</i> .	153. Приємно і пристойно вмерти за батьківщину.
154. Do, ut des.	154. Я даю, щоб і ти дав.
155. Dum spiro, spero. <i>Ovidius</i> .	155. Доки дихаю, сподіваюсь.
156. Duobus litigantibus tertius gaudet.	156. Коли двоє сперечаються, третій тішиться.
157. Duos qui lepores sequitur, neutrum capit.	157. Хто женеться за двома зайцями, жодного не спіймає.
158. Dura necessitas.	158. Жорстока необхідність.
Е	
159. Emas non opus est, sed quod necesse est.	159. Купуй не те, що треба, а те, що необхідне.
160. Eo ipso.	160. Тим самим.
161. Est modus in rebus. <i>Horatius</i> .	161. Є міра в речах.
162. Est modus in rebus, sunt certi.	162. Є міра в ділах, є, врешті, певні межі. (<i>Горацій</i>)
163. Et tu autem, Brute, contra me?	163. І ти також, Бруте, проти мене?
164. Edimus, ut vivamus, non vivimus, ut edamus.	164. Їмо, щоб жити, не живемо, щоб їсти.
165. E cantu dignoscitur avis.	165. За співом птаха розпізнають.

166. E fructu arbor cognoscitur.	166. За плодом дерево пізнають.
167. Errare humanum est, sed stultum est in errore perseverare.	167. Помиляться властиво людині, та лише свою помилку відстоює.
168. Est medicina triplex: servare, cavere, ederi.	168. Медицина є потрійною: запобігати, пильнувати, лікувати.
169. Est rerum omnium magister usus. <i>Caesar.</i>	169. Досвід є вчителем усіх справ.
170. Etiam magna regna debebantur.	170. Навіть великі держави бували зруйновані.
171. E tenui casa saepe vir magnusexit.	171. Із бідної хати часто виходить великий лицар.
172. Equi donati dentes non suni inspiciendi.	172. Дарованому коневі в зуби не дивляться.
173. Experimentia est optima magistra.	173. Досвід – найкращий учитель.
174. Ex arena funiculum nectis.	174. З піску мотузку в'єш.
175. Ex nihilo nihil.	175. З нічого ніщо.
176. Ex officio.	176. З обов'язку.
177. Exegi monumentum acre perennius. <i>Horatius.</i>	177. Я пам'ятник міцніший міді збудував.
178. Ex opere artifex agnoscitur.	178. По праці майстра пізнають.
179. Extremis mails – extrema remedia.	179. Для надмірного зла – надмірні засоби.
F	
180. Faber est suae quisque fortunae. <i>Claudius.</i>	180. Кожен є ковалем своєї долі.
181. Facilius est plus facere, quam idem. <i>Quintilianus.</i>	181. Легше зробити більше, ніж те саме.
182. Fac et spera!	182. Роби і сподівайся!
183. Fac simile!	183. Зроби подібне!
184. Facilius est dicere, quam agere.	184. Легше говорити, ніж робити.
185. Facio, quod possum.	185. Роблю, що можу.
186. Facta sunt verbis difficiliora.	186. Вчинки тяжчі від слів (легше говорити, ніж робити).
187. Falsus in uno, falsus in omnibus.	187. Нещирий в одному, нещирий у всьому.
188. Fama est Homerum caecum fuisse.	188. Є чутка, що Гомер був сліпий.
189. Fama semper vivat.	189. Хай завжди живе слава!

190. Fames artium magistra est.	190. Голод – вчителька (мати) ремесел.
191. Fas est ab hoste docoi. <i>Ovidius</i> .	191. Треба й у ворога вчитися.
192. Festīna lente.	192. Поспішай поволі!
193. Fasces sunt fascēs.	193. Фаски є фаски (пучки різок із сокирою посередині як ознака достоїнства римських магістратів).
194. Factum abiit, monumenta manent. <i>Ovidius</i> .	194. Подвиг минув, пам'ятники залишаються.
195. Fecit deos primum timor.	195. Богів вигадав передусім страх (людський).
196. Feci, quod potui, meliora potentes, <i>Ovidius</i> .	196. Я зробив що міг, краще хай зробить, хто може.
197. Fer patienter onus, fac sapienter opus.	197. Вчинки тяжчі від слів (Терпеливо знось труднощі, розумно роби діло!)
198. Ferrum ferro acuitur.	198. Залізо гостриться залізом.
199. Ferro ignique.	199. Вогнем і мечем.
200. Fiat lux!	200. Хай буде світло!
201. Fuimus Troes, fuit Ilium et ingens Gloria Teucrorum.	201. Були ми, троянці, була Троя і велика слава троянців.
202. Festina lente.	202. Поспішай поволі.
203. Fide, sed cui, vide!	203. Довіряй, але дивись кому!
204. Finis coronal opus.	204. Кінець увінчує справу.
205. Firmissima est inter pares amicitia.	205. Найміцніша дружба між рівним
206. Fides facit fidem.	206. Довір'я викликає довір'я.
207. Fit via vi.	207. Дорога (робиться) прокладається силою.
208. Fortuna variabilis.	208. Доля мінлива.
209. Fortuna caeca est.	209. Доля сліпа.
210. Fortuna vitrea est.	210. Доля непевна.
211. Fit fabricando faber.	211. Майстром стає людина завдяки практиці.
G	
212. Garrula lingua nocet.	212. Балакучий язик приносить шкоду (шкодить).
213. Gaudium in litteris est.	213. Втіха в науках.

214. Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo: sic homo fit sapiens non vi, sed saepe legendo. <i>Ovidius</i> .	214. Крапля довбе камінь не силою, а частим падінням; так само й людина стає мудрою не силою, а завдяки частому читанню.
215. Gaudeamus igitin iuvenes dum sumus.	215. Веселімось, доки ми молоді!
216. Gravissimum est imperium consuetudinis. <i>Syrus</i> .	216. Найтяжчою є сила звички.
Н	
217. Habet et musca splenem.	217. І муха має селезінку (і муха може розгніватись).
218. Habent sua fata libelli. <i>Terentianus Maurus</i> .	218. І книги мають свою долю.
219. Haurit aquam cribro, qui discere vult sine libro.	219. Черпає воду решетом, хто хоче вчитись без книжки.
220. Hic Rhodus, hic salta! <i>Aesopus</i>	220. Тут Родос, тут стрибай! (Не бреш, а доведи!).
221. Historia est magistra vitae. <i>Cicero</i> .	221. Історія – вчителька життя.
222. Hie mortui vivunt el muti loquuntur.	222. Тут мертві “оживають”, німі говорять.
223. Historia est schola vitae.	223. Історія – школа життя.
224. Historiam nescire, hoc est semper puerum esse. <i>Cicero</i> .	224. Не знати історії – значить, завжди лишатися дитиною.
225. Nominem non odi, sed eius vitia.	225. Я зневажаю не людину, а її вади.
226. Hodie mihi, eras tibi..	226. Сьогодні – мені, завтра – тобі.
227. Nominis est errare, insipientis in errore perseverare.	227. Людині властиво помилятися, але тільки нерозумному – наполягати на помилці.
228. Nominem te esse memento!	228. Пам'ятай, що ти людина!
229. Homo sapiens.	229. Людина розумна.
230. Honesta mors turpi vita potior.	230. Чесна смерть краща за ганебне життя.
231. Homo sum: humani nil a me alienum puto. <i>Terentius</i> .	231. Я людина, і ніщо людське мені не чуже.
232. Homo sum, errare mihi est.	232. Я людина, і мені властиво

	помилятися.
233. Hominis mens discendo alitur et cogitando.	233. Людський розум живиться навчанням і мисленням.
234. Homo est animal mortale.	234. Людина – істота смертна.
235. Homo locum ornat, non hominem locus.	235. Людина прикрашає місце, а не місце людину.
236. Honesta vita beata est.	236. Чесне життя – щасливе.
237. Honōres mutant mores.	237. Почесті міняють звичаї.
238. Honōris causa.	238. Ради почесі.
239. Hoc sensu.	239. В цьому значенні.
240. Horribile auditu.	240. Страшно чути.
241. Horribile dictu. <i>Vergilius.</i>	241. Страшно сказати.
242. Hostium dona – mala dona.	242. Дарунки ворогів – погані дарунки.
I	
243. Ibi semper est victoria, ubi concordia est. <i>Syrus.</i>	243. Де згода, там завжди перемога.
244. Ibi victoria, ubi concordia.	244. Де згода, там перемога.
245. Ignavia corpus hebetat, labor firmat.	245. Бездіяльність тіло ослаблює, а праця зміцнює.
246. Imago animi vultus est.	246. Обличчя є відображенням душі.
247. Impedit ira animum ne possit cernere erum.	247. Гнів заважає розуму бачити істину.
248. Imperare sibi maximum imperium est.	248. Наказувати собі – найбільша влада.
249. Indigne vivit, per quem non vivit alter.	249. Негідно живе той, через кого не живе інший.
250. In futuro.	250. У майбутньому.
251. In poetis non Homero soli locus est.	251. Серед поетів не одному лиш Гомерові є місце.
252. Infidem.	252. За дорученням, за довір'ям.
253. In loco.	253. Доречно, на місці.
254. Inter nos.	254. Поміж нами.
255. Inter caecos luscus rex est.	255. Серед сліпих навіть одноокий – цар.
256. In Venere semper certat dolor et	256. У коханні завжди змагаються

gaudium.	смуток і радість.
257. Ignotum est, quid cras futurum sit.	257. Невідомо, що буде завтра.
258. Iniquum est quemque ex veste aestimare.	258. Несправедливо оцінювати когось по одягу.
259. Is fecit, cui prodest.	259. Зробив той, кому вигідно.
260. In silvam non ligna feras, insanus.	260. Нерозумнику, не носи дрова до лісу.
261. In spe.	261. В надії.
262. Inter vepres rosae nascuntur.	262. І серед терня зростають троянди.
263. Inter arma silent Musae.	263. Серед брязкоту зброї мовчать музи.
264. Ignorantia non est argumentum.	264. Неуцтво – не аргумент.
265. In aqua scribis.	265. На воді пишеш.
266. In magnis et voluisse sat est.	266. У великих справах самого вже бажання досить.
267. In medias res.	267. У суть справи.
268. In memoriam.	268. На пам'ять.
269. In vino veritas, in aqua sanitas.	269. У вині правда, у воді здоров'я.
270. Ira furor brevis est.	270. Гнів – короткочасний шал.
271. Iurare in verba magistri.	271. Присягатися на слова вчителя.
272. I, quo virtus tua te vocat!	272. Іди, куди кличе тебе твоя добродесність!
L	
273. Labor corpus firmat.	273. Праця зміцнює тіло.
274. Lapsus calami.	274. Описка.
275. Lapsus linguae.	275. Обмовка.
276. Latrante uno latrat statim et alter.	276. Коли один собака загавкає, негайно озивається й інший.
277. Lege artis.	277. За законом науки; правильно.
278. Legem brevem esse oportet, quo facilius ab imperitis teneatur. <i>Seneca.</i>	278. Закон повинен бути коротким, щоб легше його могли дотримуватися необізнані.
279. Levis est labor omnis amanti.	279. Закоханому всяка праця легка.
280. Luna latrantem canem non curat.	280. Місяцеві нема діла до собачого гавку.
281. Libenier homines id, quod	281. Охоче люди вірять в те, чого

volunt, credunL <i>Caesar</i> .	бажають.
282. Labor et patientia omnia vincunt.	282. Праця і терпіння все перемагають.
283. Labor omnia vincit.	283. Праця перемагає все.
284. Lacedaemonii non interrogabant, quot essent hostes, sed ubi essent.	284. Спартанці не питали, скільки ворогів, а лише – де вони.
285. Ianuis clausis.	285. При зачинених дверях.
286. Longum iter est per praecepta, breve et efficax per exempla. <i>Seneca</i> .	286. Довгий шлях через повчання, короткий і надійний через приклади.
287. Liber est mutus magister.	287. Книга – це німий учитель.
288. Liberis nihil carius humano generi est.	288. Нічого немає для людського роду дорожчого за дітей.
289. Libertas est potestas faciendi id, quod iure licet.	289. Свобода – це можливість робити те, що дозволене правом.
290. Linguam caninam comedi.	290. Я з'їв собачий язик (собаку).
291. Litterarum radices amarae sunt, fructus iucundiores. <i>Cato</i> .	291. Корені наук гіркі, а плоди – солодкі.
292. Litteris et artibus.	292. Наукам і мистецтвам.
293. Lupum auribus tenere.	293. Тримати вовка за вуха (= Бути у скрутному становищі).
294. Loco citato.	294. У згаданому місці.
295. Locus minoris resistentiae.	295. Місце (най) меншого опору.
296. Legere et non intellegere neglegere est.	296. Читати і не розуміти – значить, недбало ставитись (до читаного).
297. Lupus in fabula. <i>Terentius</i> .	297. Вовк у байці.
298. Lupus malus ovium custos est.	298. Вовк – поганий сторож овець.
299. Labor omnia vincit.	299. Праця перемагає все.
300. Lupus non mordet lupum.	300. Вовк вовка не кусає.
М	
301. Maesta animo.	301. Звеличуйся душею (Будь мужнім!).
302. Mala herba cito crescit.	302. Погана трава швидко росте.
303. Male vincit is, quern poenitet victoria.	303. Зле перемагає той, хто шкодує, що переміг.
304. Multos timere debet, quern	304. Багатьох повинен боятися той,

multi timent. <i>Syrus.</i>	кого багато хто боїться.
305. Malo accepto stultus sapit.	305. Дурень розумнішає після шкоди.
306. Malo alieno saepe docemur.	306. На чужій біді часто вчимося.
307. Malus ipse fies, si malis convixeris.	307. Негідником сам станеш, якщо житимеш разом з негідниками.
308. Maria montesque pollicere.	308. Обіцяти моря і гори.
309. Maxima debetur puero reverentia.	309. До дитини треба ставитися з найбільшою повагою.
310. Melior est certapax quam sperata victoria.	310. Краще надійний мир, ніж сподівана перемога.
311. Mare verborum, gutta rerum.	311. Море слів – крапля діл.
312. Morosophi moriones pessimi.	312. Учені дурні – найгірші з дурнів.
313. Modus vivendi.	313. Спосіб життя.
314. Medice, cura te ipsum!	314. Лікарю, вилікуй сам себе!
315. Medice, cura aegrotum, sed non morbum.	315. Лікарю, лікуй хворого, а не хворобу!
316. Modificus cibi, medicus sibi.	316. Стриманий у їжі, сам собі лікар.
317. Medicus curat, natura sanat.	317. Лікар лікує, а природа оздоровляє.
318. Memento mori!	318. Пам'ятай про смерть.
319. Malus miles est, qui imperatorem gemens sequitur.	319. Поганий той воїн, який стогнучи йде за імператором.
320. Mens sana in corpore sano. <i>Juvenalis.</i>	320. У здоровому тілі здоровий дух.
321. Manu propria.	321. Власноручно.
322. Manus manum lavat.	322. Рука руку мие.
323. Minus saepe erres, si scias quid nescias.	323. Ти б рідше помилявся, якби знав, чого ти не знаєш.
324. Miserum est tacere cogi, quod cupias loqui. <i>Syrus.</i>	324. Нещастя бути змушеним мовчати про те, що хочеш сказати.
325. Mare interbibere.	325. Випити море.
326. Monies auri pollicens. <i>Terentius.</i>	326. Обіцяти гори золота.
327. Mors et fugacem persequitur virum.	327. Смерть дожене й того, хто від неї тікає.
328. Mel satietatem gignit.	328. Мед породжує перенасиченість.
329. Melius est prudenter tacere, quam inaniter loqui.	329. Краще мудро мовчати, ніж даремно базікати.

330. Memento vivere!	330. Пам'ятай про життя.
331. Muti citius loquentur.	331. Скоріше німі заговорять.
332. Multi alios laudant, ut ipsi ab iis laudantur.	332. Багато-хто хвалить інших, в надії на взаємну похвалу.
N	
333. Nam risu inepto res ineptior nulla est.	333. Немає нічого недоречнішого за недоречний сміх.
334. Natura sanat, medicus curat.	334. Природа оздоровлює, лікар лікує (хвороби).
335. Nec quisquam melior medicus quam fidus amicus.	335. Немає кращого лікаря, ніж вірний друг.
336. Ne credas undam placidam non esse rofundam.	336. Не вір, що тиха вода не глибока!
337. Notum est amorem caecum esse.	337. Відомо, що кохання сліпе.
338. Ne noceas, si juvare non potes.	338. Не шкодь, якщо не можеш допомогти.
339. Nec scire fas est omnia.	339. Неможливо все знати.
340. Nemo amat, quos timet. <i>Seneca.</i>	340. Ніхто не любить тих, кого боїться.
341. Nemo nostrum amico in rebus adversis auxilium negabit.	341. Ніхто з нас не відмовиться допомогти друзям у біді.
342. Nulla dies sine linea. <i>Plinius.</i>	342. Жодного дня без рядка.
343. Nemo liber est, qui corpori servit. <i>Seneca</i>	343. Ніхто не є вільним, хто служить тілові.
344. Nee possum tecum vivere, nee sine te. <i>Martialis.</i>	344. І з тобою не можу жити, і без тебе теж.
345. Nee Hercules contra plures.	345. І Геракл нічого не вдіє проти багатьох.
346. Novissima verba.	346. Найновіші слова.
347. Nee sibi, nee alteri.	347. Ні собі, ні іншому.
348. Nemo sine vitiis est <i>Seneca.</i>	348. Нема нікого без вад.
349. Nil mortalibus arduum est. <i>Horatius.</i>	349. Нічого для людей нема недосяжного.
350. Noli tacere, si dicere debes.	350. Не мовчи, коли повинен говорити.
351. Nolite mittere margaritas ante	351. Не треба кидати перлини перед

porcos.	свиньями.
352. Non bis in idem!	352. Не двічі за те саме.
353. Non omne, quod nitet, aurum est.	353. Не все золото, що блищить.
354. Non progredi est regredi.	354. Не йти вперед – значить, йти назад.
355. Nil admirari! <i>Horatius.</i>	355. Нічому не дивуватися.
356. Nemo potest personam diu ferre.	356. Ніхто не може довго носити маску.
357. Nemo sapiens, nisi patiens.	357. Ніхто не стає мудрим без терпіння.
358. Nomina sunt odiosa.	358. Імена ненависні (не будемо називати імен).
359. Non vestimentum virum ornat, sed vir vestimentum.	359. Не одяг прикрашає лицаря, а лицар одяг.
360. Non volat in buccas assa columba tuas.	360. Не прилетить тобі до рота смажений голуб.
361. Nudis verbis.	361. Голослівно.
362. Non sum qualis eram.	362. Я вже не той, яким був.
363. Novos amicos dum paras, veteres cole.	363. Доки нових друзів набудеш, старих шануй.
364. Non omnia possumus omnes. <i>Lucilius.</i>	364. Не всі ми можемо все.
365. Non omnia eidem dii dedere.	365. Не все боги дали йому одному.
366. Natura duce errari nullo modopotest.	366. Живучи за природою, жодним чином не можна помилятися.
367. Natura trahit ad sua iura.	367. Природа домагається своїх прав.
368. Nolo ago meti, mate amari.	368. Я не хочу, щоб мене боялися, хочу бути коханим.
369. Nosce te ipsum. <i>Socrates.</i>	369. Пізнай самого себе!
370. Nihil sine ratione faciendum est.	370. Все слід робити розумно.
371. Non est culpa vini, sed culpa bibentis.	371. Не вино винне, а той, хто його п'є.
372. Noli me tangere!	372. Не чіпай мене.
373. Non multa, sed multum. <i>Plinius Minor.</i>	373. Не багато числом, але змістовно.
374. Non est fumus absque igne.	374. Немає диму без вогню.

375. Non plus ultra.	375. І не далі (далі неможливо, до краю).
376. Non mihi soli vivo, sed etiam patriae.	376. Не для себе самого живу, але й для батьківщини.
377. Nunquam periculum sine periculo vincitur.	377. Ніколи небезпека не долається без небезпеки.
378. Nihil habeo, nihil euro (timeo).	378. Нічого не маю – ні про що не турбуюся (не боюся).
379. Nihil probat, qui nimium probat.	379. Нічого не схвалює, хто надміру схвалює.
380. Nihil veritate pretiosius.	380. Ніщо не є дорожчим від правди.
381. Nihil libertate dulcius.	381. Ніщо не є солодшим за свободу.
382. Nil sine magno vita labore dedit mortalibus.	382. Життя нічого не дало людям без великої праці.
383. Nocentem qui defendit, sibi crimen parit.	383. Хто стає в оборону кривдника, собі готує кару.
384. Non vivere, sed valere vita est.	384. Сенс життя не в тому, щоб жити, а щоб бути здоровим.
385. Nota bene!	385. Добре з'ятам! (= Зверни увагу!).
386. Nescimus, quid alter dies ferat.	386. Ми не знаємо, що день прийдешній нам принесе.
387. Non laborare hominem non decet.	387. Життя без праці не личить.
388. Non tam praeclarum est scire latine, quam turpe nescire.	388. Не так похвально знати латинську мову, як ганебно її не знати.
389. Non qua itur, sed qua eundum est.	389. Слід ходити (йти) не тим шляхом, яким ходять, а яким потрібно йти.
390. Non scholae, sed vitae discimus.	390. Не для школи, але для життя учимось.
391. Non progredi est regredi.	391. Не йти вперед, значить іти назад.
392. Non est tuum, fortuna quod fecit tuum.	392. Те, що зробила фортуна твоїм, не є твоє.
393. Nulla dies sine linea.	393. Жодного дня без праці.
394. Nulla aetas ad discendum sera.	394. Вчитися ніколи не пізно.
395. Nullum est iam dictum, quod non sit dictum prius. <i>Terentius.</i>	395. Немає вже нічого сказаного, що не було б сказане раніше.

396. Nunc scio quid sit amor.	396. Тепер я знаю, що таке кохання.
397. Nunquam potest non esse virtuti locus. <i>Seneca.</i>	397. Завжди буває місце для доблесті.
398. Nunquam, ubi diu fuit ignis, deficit vapor. <i>Syrus.</i>	398. Ніколи не бракує тепла там, де довго був вогонь.
399. Nux, asimus, mulier verbere opus habent.	399. Бити слід горіхи, осла і жінку.
O	
400. Oderint, dum metuant <i>Accius.</i>	400. Хай ненавидять, аби боялися!
401. Oleo tranquillior. <i>Plautus.</i>	401. Тихіше олії (пор.: тихіше води).
402. Omnia mea me cum porto.	402. Все своє ношу з собою. (<i>Біант</i>)
403. O tempora, o mores! <i>Cicero.</i>	403. О часи, о звичаї!
404. Otium post negotium.	404. Відпочинок після роботи.
405. Omnia praeclara rara. <i>Cicero.</i>	405. Все преславне – рідкісне.
406. Omnia vincit amor ei nos cedamus amorit. <i>Vergilius</i>	406. Все перемагає кохання; підкорімось і ми кохання!
407. Omnium malorum stultitia est mater.	407. Глупота є матір'ю всіх нещасть.
408. Omnium trahit nos avaritia gloriae.	408. Всіх нас тягне жадоба слави.
409. O nomen dulce libertatis!	409. О солодке слово “воля”!
410. Omnia mutantur, nihil interit. <i>Ovidius.</i>	410. Все змінюється, ніщо не зникає.
411. Omne incicium difficillae est.	411. Всякий початок найтяжчий.
412. Omne nimium nocet.	412. Все зайве (понад міру) шкодить.
413. Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.	413. Всякого схвалення заслуговує той, хто приємний.
414. Omnia mutantur.	414. Все змінюється.
415. Opēra et studio.	415. Працею і старанням.
416. Optima citissime pereunt.	416. Прекрасне гине передчасно.
417. Opus laudat artificem.	417. Діло хвалить майстра.
418. Oratio veritatis simplex est.	418. Мова правди проста. (<i>Есхїл</i>).
419. Oscitante uno deinde oscitat et alter.	419. Коли позіхає один, враз позіхає й другий.
420. O fallacem hominum spem! <i>Cicero.</i>	420. О зрадлива людська надія!
421. Optimum medicamentum quies	421. Найкращі ліки – спокій.

est. <i>Celsus</i> .	
422. Offendimur, si quis sermonem nostrum imitatur.	422. Ми ображаємося, якщо хтось наслідує нашу мову.
Р	
423. Pacta servanda sunt.	423. Договірів потрібно дотримуватись.
424. Parva saepe scintilla contempta magnum excitat incendium. <i>Curtius</i> .	424. Часто незначна іскра якою знехтували, спричиняє велику пожежу.
425. Par pari refertur.	425. Рівне рівним відшкодовується.
426. Primus inter pares.	426. Перший серед рівних.
427. Pax quaerenda est.	427. Мир необхідно здобувати.
428. Patriam amamus non magna est, sed quia nostra.	428. Батьківщину любимо не тому, що вона велика, а тому що своя.
429. Parturiunt monies, nascetur ridiculus mus. <i>Horatius</i> .	429. Родять гори, а народжується смішна мишка.
430. Piscem natate doces. <i>Petronius</i> .	430. Ти вчиш рибу плавати.
431. Parit patientia palmam.	431. Терпеливість приносить нагороду.
432. Pax intransibibus, salus exeatibus.	432. Мир тим, що входять і здоров'я тим, які виходять.
433. Post factum.	433. Після того, що сталося.
434. Post mortem medicina.	434. Після смерті – лікування (запізнена допомога).
435. Post scriptum.	435. Після написаного.
436. Pecunia est ancilla, si scis uti; si nescis, domina.	436. Гроші є слугами, якщо вмієш ними користуватися; якщо не вмієш – панями будуть.
437. Pecuniae imperare oportet, non servire.	437. Грошима треба розпоряджатися, а не служити їм.
438. Per jocum.	438. Жартома.
439. Per aspera ad astra.	439. Через терни до зірок.
440. Pereat tristitia, pereant dolores!	440. Хай згине сум, хай згинуть страждання!
441. Pereant, qui ante nos nostra dixerunt!	441. Хай згинуть ті, хто раніше за нас висловив наші думки!

442. Perpetium mobile.	442. Вічний двигун.
443. Persona grata.	443. Бажана особа (особа, до якої ставляться прихильно).
444. Persona non grata.	444. Небажана особа (особа, яка не користується прихильністю).
445. Plaudite, cives, plaudite, amici, finita est comoedia!	445. Аплодуйте, громадяни, аплодуйте, друзі: комедія скінчилася.
446. Prosit!	446. Хай буде корисним!
447. Prudenter agas!	447. Роби розсудливо!
448. Persia atque obdura!	448. Твердо стій і май витримку.
449. Post nubila Phoebus.	449. Після негоди – Феб (сонце).
450. Post hoc non propter hoc.	450. “Після цього,, не означає “внаслідок цього”.
451. Potius sero, quam nunquam.	451. Краще пізно, ніж ніколи.
452. Pecunia non olet. <i>Vespasianus.</i>	452. Гроші не пахнуть.
453. Per risum multum cognoscimus stultum.	453. По тому, хто багато сміється, пізнаємо дурня.
454. Periculum in mora.	454. небезпека в затримці.
455. Plenus venter non studet libenter.	455. Переповнений шлунок неохоче вчиться.
456. Philosophia est magistra vitae.	456. Філософія – вчителька життя.
457. Poetae nascuntur, oratores fiunt.	457. Поетами народжуються, ораторами стають.
458. Primum discere, deinde docere.	458. Спершу вчитись, а потім навчати (інших).
459. Primum non nocere.	459. Передусім, не зашкодити.
460. Primum vivere, deinde.	460. Спершу жити, а потім філософствувати.
461. Primus inter pares.	461. Перший серед рівних.
462. Pro publico bono.	462. Для загального добра.
463. Pro et contra.	463. За і проти.
464. Pro forma.	464. Заради форми.
465. Prosperitas superbiam parit.	465. Успіх породжує зарозумілість.
Q	
466. Quandoque bonus dormitat. <i>Homerus.</i>	466. Часом і добрий Гомер дрімає.
467. Quae volumus, id libenter	467. Охоче віримо в те, чого

credimus.	прагнемо.
468. Qualis artifex pereo! <i>Nero.</i>	468. О, який артист в мені гине!
469. Quantum scimus, gutta est.	469. Те, скільки знаємо – крапля.
470. Qui bene amat, bene castigat.	470. Хто щиро кохає, того суворо карає.
471. Qui habet aures audiendi, audiat!	471. Хто має вуха, щоб слухати, нехай чує.
472. Qui quaerit, reperit.	472. Хто шукає, (той) знаходить.
473. Quod erat demonstrandum. <i>Euclides.</i>	473. Що й треба було довести.
474. Quidquid agis, prudenter agis et respice finem!	474. Що б не робив, роби розсудливо і зважай на кінець!
475. Quod bonum, felix, faustum, fortunatumque sit!	475. Хай буде це добрим, щасливим, сприятливим і успішним!
476. Quod dubitas, non feceris! <i>Plinius Minor.</i>	476. Не роби того, в чому сумнів маєш!
477. Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes. <i>Vergilius.</i>	477. Що не кажіть, а я боюся данайців, навіть, коли подарунки приносять.
478. Qui ventum seminat, turbinem metet.	478. Хто сіє вітер, пожне бурю.
479. Qui discit sine libro, is aquam haurit cribro.	479. Хто навчається без книги, той черпає воду решетом.
480. Qui fuit hie asinus, non ibifietequus.	480. Хто був тут ослom, не стане там конем (= Місце не змінює людину).
481. Qui se ipse laudat, cito derisorem invenit.	481. Хто сам себе хвалить, швидко стає посміховиськом.
482. Qui scribit, bis legit.	482. Хто пише, немов двічі читає.
483. Quisque fortunae suae faber est.	483. Кожний свого щастя коваль.
484. Quod in corde sobrii, id in ore ebrii.	484. Що у тверезого на душі, те у п'яного на вустах.
485. Qui seminal mala, metet mala.	485. Хто сіє зло, той пожне зло.
486. Qui tacet, consentire videiur.	486. Хто мовчить, здається погоджується.
487. Quo minus est murmur, plerumque est altior unda.	487. Де менший шум води, і там переважно більша і глибина.
488. Quod licet Jovi, non licet bovi.	488. Що дозволено Юпітерові, не дозволено воліві.

489. Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor. <i>Seneca.</i>	489. Що не забороняє закон, те забороняє зробити сором.
490. Saepe stylum veritas! <i>Horatius.</i>	490. Часто повертай стиль!
491. Sic volo, sic iubeo; sit pro ratione voluntas.	491. Так хочу, так велю; хай доказом буде моя воля!
492. Quovadis?	492. Куди прямуєш?
493. Out non proltit, deficit.	493. Хто не йде вперед – втрачає.
494. Quod sors feret, fer animo aequo!	494. Що тобі доля дасть, знось незворушно!
R	
495. Radices litterarum amarae, fructus dulces.	495. Корені науки гіркі, а плоди – солодкі.
496. Recta linea est brevissima, recta via est tutissima.	496. Пряма лінія – найкоротша, пряма дорога – найбезпечніша.
497. Repetitio est mater studiorum.	497. Повторення – мати навчання.
498. Periculum est in mora. <i>Livius.</i>	498. Час лікує гнів.
499. Respue, quod non est!	499. З презирством відкинь все, що тобі не притаманне.
500. Res ipsa loquitur.	500. Сам вчинок говорить (за себе).
501. Ridentem dicere verum. <i>Horatius.</i>	501. Жартома говорити правду.
502. Roma deliberante Saguntum periit.	502. Доки Рим зважає, Сагунт загинув.
503. Roma patrem patriae Ciceronem dixit.	503. Рим назвав Ціцерона батьком батьківщини.
S	
504. Saepe est etiam sub palliolo sordido sapientia. <i>Cicero.</i>	504. Часто і під брудним плащем мудрість ховається.
505. Saepe viri fallunt, tenerae non saepe puellae. <i>Ovidius.</i>	505. Часто лицарів не помічають, а красивих дівчат помічають завжди.
506. Salus populi suprema lex est. <i>Cicero.</i>	506. Благо народу – найвищий закон.
507. Salutamus et.	507. Як ми будемо вітати, так і нас привітають.
508. Sanctum sanctorum.	508. Святая святих.
509. Sapientis est mutare consilium.	509. Розумному властиво змінювати свою думку.

510. Sapienti sat. <i>Plautus</i> .	510. Розумному досить.
511. Sapientia vino obumbratur.	511. Вино затемнює розум.
512. Scribendo scribere, dicendo dicere discis.	512. Пишучи, ти вчишся писати, а говорячи – говорити.
513. Sermo est imago animi.	513. Мова – образ душі.
514. Serum est cavenditempus in mediis malis. <i>Seneca</i>	514. Пізно лякатися у розпалі нещастя.
515. Silendo nemo peccat.	515. Мовчки ніхто не грішить.
516. Stultorum numerus est infinitus.	516. Число дурнів безмежне.
517. Stultum facit fortuna, quern vult perdere.	517. Доля робить дурнем того, кого хоче згубити.
518. Se ipsos natura omnes diligunt.	518. Всі від природи самі себе люблять.
519. Semper idem.	519. Завжди те саме.
520. Sera nunquam esl ad bonos mores via.	520. Ніколи не пізній шлях до добрих звичаїв.
521. Sero recusat ferre, qui subiit iugum. <i>Seneca</i> .	521. Пізно відмовлятися від ярма тому, хто його вже одягнув.
522. Sero venientibus ossa.	522. Хто пізно приходить, тому лишаються кістки. («Хто пізно приходить, сам собі шкодить»).
523. Si felix esse vis, est!	523. Якщо хочеш бути щасливим, будь!
524. Si fueris Romae, Romano vivito more, si fueris alibi, vivito sicut ibi!	524. Якщо будеш у Римі, живи за римським звичаєм; якщо будеш деінде, живи так, як там живуть.
525. Sine spe.	525. Без надії.
526. Sine labore non erit panis in ore.	526. Без праці не буде хліба в роті.
527. Sit tibi terra levismollique tegaris arena, ne tua non possint eruere ossa canes! <i>Martialis</i> .	527. Хай буде тобі земля пухом і вкриє тебе м'який пісок, щоб твоїх кісток не змогли вирити собаки.
528. Si sapis, sis apis! <i>Seneca</i> .	528. Якщо ти розумний, будь бджолою!
529. Socrates: “Scio, inquit, me multa nescire, itaque multo sapientior sum quam homines, qui	529. Сократ говорив: “Я знаю, що багато не знаю; а тому я мудріший за тих, що гадають, ніби все знають.”

putant se omniascire”.	
530. Iniurua solvit amorem.	530. Образа припиняє кохання.
531. Somni, cibi, potus, venus omnia moderata sint.	531. Хай усе буде помірним: сон, їжа, питво, кохання.
532. Si tacuisses, philosophus mansisses! <i>Boetius</i> .	532. Якби ти мовчав, то залишився б філософом.
533. Si vis amari, ama! <i>Seneca</i> .	533. Якщо хочеш, щоб тебе кохали, кохай сам!
534. Si vis pacet, para pacet!	534. Якщо хочеш миру, готуй мир.
535. Si vivis Romae, Romano vivito more.	535. Якщо живеш у Римі, живи за римським звичаєм.
536. Sibi bene facit, qui bene facit amico.	536. Той добре собі робить, хто робить добре другові.
537. Sic transit gloria mundi.	537. Так проминає світова слава.
538. Si vis amari, ama!	538. Якщо хочеш, щоб тебе кохали, кохай сам!
539. Similis simili gaudet.	539. Схоже схожому радіє.
540. Simplex veritatis oratio est.	540. Мова правди проста.
541. Sine ira et studio.	541. Без гніву і пристрасті.
542. Sine macula et ruga.	542. Без плями і зморшки.
543. Sine mora.	543. Без зволікання.
544. Schola est via scientiarum.	544. Школа є шляхом до знань.
545. Sol omnibus lucet. <i>Petronius</i> .	545. Сонце світить усім.
546. Scientia potentia est.	546. Знання – сила.
547. Suum cuique.	547. Кожному своє.
548. Status quo.	548. Стан без змін.
549. Stans pede in uno.	549. Стоячи на одній нозі (тобто поспіхом, абияк).
550. Sua cuique fortuna in manu est.	550. Своя доля у кожного в руках.
551. Sum, quod eris, quod es, ante fui.	551. Я нині є, яким ти будеш; ти ж є таким, яким я був.
552. Summa summarum.	552. Сума сум (остаточний результат).
553. Suus cuique mos est.	553. У кожного свій звичай.
Т	
554. Tabula in naufragio.	554. Рятівна дошка у корабельній аварії.

555. Tabula rasa.	555. Чиста дошка (про людину, яка нічого не знає).
556. Tacent, satis laudant. <i>Terentius.</i>	556. Якщо мовчать, значить, схвалюють.
557. Talem habebis fructum, qualis fuerit labor.	557. Такий плід матимеш, якою буде праця.
558. Tanta est potentia veritatis, ut se ipsam sua claritate defendat.	558. Така є сила правди, що вона сама себе захищає своєю ясністю.
559. Terra numquam sine usura reddit, quod accepit.	559. Земля ніколи не повертає без додачі те, що одержує.
560. Tempora mutantur et nos mutamur in illis.	560. Часи змінюються, і ми змінюємося разом з ними.
561. Tantum scimus, quantum memoria tenemus.	561. Знаємо стільки, скільки пам'ятаємо.
562. Tempore felici multi numerantur amici.	562. В догідний час багато друзів нараховується.
563. Tempori parcel. <i>Seneca.</i>	563. Заощаджуй час!
564. Tempus vulnera sanat.	564. Час лікує рани.
565. Terra incognita.	565. Невідома земля (невідома галузь знань).
566. Tertium non datur.	566. Третього не дано.
567. Tertius gaudet.	567. Третій радіє.
568. Theoria cum praxi.	568. Теорія з практикою.
569. Testis unus, testis nullus.	569. Один свідок – не свідок.
570. Tunica propior pallio est. <i>Plautus.</i>	570. Сорочка ближче до тіла, ніж плащ.
U	
571. Ubi amici, ibidem opes.	571. Де друзі, там багатство.
572. Ubi est concordia, ibi est victoria.	572. Де згода, там перемога.
573. Ubi pus, ibi incisio.	573. Де гній, там розріз.
574. Ulcera animi sananda magis, quam corporis. <i>Syrus.</i>	574. Рани душі треба лікувати більше, ніж тілесні.
575. Umbram suam timet.	575. Своєї тіні боїться.
576. Una hirundo non facit ver.	576. Одна ластівка не робить весни.
577. Uno crine trahitur voluntarius.	577. Бажаючого тягнуть однією волосиною.

578. Unum habemus os, duas autem aures, ut plus audiamus, minus dicamus.	578. Одні маємо уста, але двоє вух: щоб більше слухали і менше говорили.
579. Unum, sed leonem.	579. Одного, але лева.
580. Unus pro omnibus et omnes pro uno.	580. Один за всіх і всі за одного.
581. Unus vir nullus vir.	581. Один лицар нічого не вартий.
582. Urbes constituit aetas, hora dissolvit.	582. Міста будує вік, а руйнує мить.
583. Ut fabula docet.	583. Як байка вчить.
584. Ut quique est doctissimus, ita est modestissimus.	584. Хто (най)розумніший, той (най)скромніший.
585. Ut medicina, sic et veritas saepe aspera est.	585. Як лікування, так і правда часто буває жорстокою.
586. Ut salutas, ita salutaris.	586. Як ти вітаєш, так і тебе привітають.
587. Ut sementem feceris, ita metes.	587. Як засіватимеш, такий і врожай будеш мати.
588. Ut sis noctu levis, sit tibi cena brevis.	588. Щоб уночі ти був легким, нехай обід буде тобі коротким (щоб уночі легко спати, треба менше обідати)!
589. Usus est magister optimus.	589. Досвід – найкращий вчитель.
590. Usus est magister artium.	590. Досвід – учитель мистецтв.
591. Usus est unus legum corrector.	591. Досвід – це єдиний виправляч законів.
592. Uti (як) sentio, ita (так) dico.	592. Що відчуваю, те кажу.
V	
593. Vade mecum!	593. Іди зі мною (=Довідник).
594. Vale et me ama!	594. Прощай і люби мене!
595. Verae amicitiae sempiternae sunt.	595. Правдива дружба – вічна.
596. Valetudo bonum optimum.	596. Здоров'я – найбільше добро.
597. Vel sapientissimus errare potest.	597. Навіть найрозумніший може помилитися.
598. Varietas delectat.	598. Різноманітність розважає.
599. Varium et mutabile semper femina. <i>Vergilius.</i>	599. Жінка – різна і змінна постійно.

600. Vita rustica et honestissima et suavissima est.	600. Сільське життя і найчесніше, і найприємніше.
601. Volentem ducunt fata, nolentem trahunt. <i>Seneca</i> .	601. Бажаючого доля веде, а небажаючого – тягне.
602. Voluntas populi suprema lex est.	602. Воля народу – найвищий закон.
603. Veni, vidi, vici. <i>Caesar</i> .	603. Прийшов, побачив, переміг.
604. Vera incessu patuit dea. <i>Vergilius</i> .	604. За ходою видно – справжня богиня.
605. Vera ornamenta matronarum pudicitia, non vestes. <i>Justinus</i> .	605. Справжня окраса для жінки – соромливість, а не одяг.
606. Verba docent, exempla trahunt.	606. Слова повчають, приклади поривають.
607. Verba cutem non laniant.	607. Слова не розривають шкіру.
608. Verbis ut nummis utendum est.	608. Словами треба користуватися як грошима (економно).
609. Verba volant, scripta manent.	609. Слова летять, написане – залишається.
610. Verus amicus cognoscitur amore, more, ore, re.	610. Справжній друг пізнається в коханні, в поводженні, по словах і по ділах.
611. Verum amicum pecunia non parabis.	611. Справжнього друга за гроші не купиш.
612. Verba veritatis.	612. Слова правди.
613. Verus amicus est tamquam alter idem.	613. Справжній друг є немов другий «я».
614. Via est vita.	614. Життя – це droga.
615. Vincere scis, Hannibal, victoria uti nescis.	615. Умієш перемагати, Ганнібале, але не вмієш скористатися перемогою.
616. Vim vi repellere licet. <i>Horatius</i> .	616. Силу силою долати треба.
617. Vis medicatrix naturae.	617. Цілюща сила природи.
618. Vita brevis, ars longa, occasio praeceps, experientia fallax, iudicium difficile. (<i>Гіннократ</i>).	618. Життя коротке, мистецтво вічне, догідна мить швидкоплинна, досвід оманний, судження нелегке.
619. Vitae sal amicitia.	619. Сіль життя – дружба.
620. Vitam non accipimus brevem, sed facimus.	620. Ми не отримуємо короткого життя, але робимо. (<i>Сенека</i>)

621. Vir bonus semper tiro.	621. Порядна людина завжди вчиться.
622. Vir doctus in se semper divitias habet.	622. Вчений муж завжди в собі багатство має.
623. Vina bibunt homines, animalia cetera fontes.	623. Люди п'ють вино, інші тварини – джерельну воду.
624. Viribus umtis.	624. Спільними (об'єднаними) силами.
625. Vivimus non ut volumus, sed ut possumus.	625. Ми живемо не як хочемо, а як можемо.
626. Veto!	626. Забороняю.
627. Vivat nostra civitas, vivat, crescat, floreati.	627. Хай живе наша держава; хай живе, зростає, квітне!
628. Vivere memento.	628. Пам'ятай, що живеш!
629. Vivere est cogitare. Cicero.	629. Жити – значить, мислити.
630. Vivere est militare. Seneca.	630. Жити – значить, боротися.
631. Vita rustica parsimoniae, diligentiae, iustitiae magistra est. Cicero.	631. Сільське життя є вчителем ощадливості, старанності, справедливості.
632. Volens – nolens.	632. Волею – неволею.
633. Vox clamantis in deserto.	633. Голос волаючого в пустелі.
634. Vulnere sanato cicatrix manet.	634. Хоч рана і заживає, шрам лишається.
635. Vulpes pilura mutat, non mores, Suetonius.	635. Лисиця змінює шерсть, а не вдачу.

УСТАЛЕНІ ВИРАЗИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

А	
1. Ad melius inquirendum.	1. На дослідження.
2. Ad notanda.	2. До відома.
3. Ad corrigenda.	3. Для виправлення.
4. Ad turpia nemo obligātur.	4. Ніхто не може примусити іншого здійснити аморальний вчинок.
5. Actio de peculio.	5. Речовий позов (з приводу окремого майна сина).
6. Actum est, illīcet.	6. Справу зроблено (судове засідання закінчено), можна розходитися (процесуальна формула).
7. Alībi (alius +ibi).	7. Алібі. Непричетність. Перебування в іншому місці на момент здійснення злочину.
8. Approbātur.	8. Задоволено, добре.
9. Audiātur et altēra pars!	9. Нехай буде вислухана й інша сторона! (Клятва суддів).
10. Aquae et igni interdicēre.	10. Позбавити води та вогню (тобто відправити в заслання).
11. Actio Publiciāna.	11. Публіціанський позов.
12. Ad arbitrum.	12. На рішення (судді).
13. Ad referendum.	13. Відкласти для подальшого розгляду.
14. Ad instantiam partis.	14. На вимогу сторін.
15. Absolvo.	15. Я виправдовую.
16. Actio legis.	16. Законний позов.
17. Album iudīcum.	17. Список суддів.
18. Ambītus.	18. Підкуп виборців.
19. Actio in rem.	19. Речовий позов.
20. Arrestatio navium.	20. Арешт кораблів.
С	
21. Causa, dies, conditio, pendentia.	21. Мета (договору), строк, умова, невизначеність.
22. Caveat emptor!	22. Нехай покупець буде обачним!

23. Cessatio et frustratio.	23. Бездіяльність і марне чекання.
24. Corpus delicti.	24. Речовий доказ злочину («тіло злочину»).
25. Consortes litis.	25. Учасники судового засідання.
26. Contractus innomināti.	26. Безіменні договори.
27. Caveant consūles, ne quid res publica detrimenti capiat.	27. Нехай консули виявлять пильність, щоб держава не зазнала шкоди (формула надзвичайного стану в Римі).
28. Convenīre.	28. Подавати позов.
29. Condemno.	29. Я засуджую.
30. Cum privilegiō.	30. З привілеєм.
31. Concipere libellum.	31. Скласти заяву.
32. Curricūlum vitae.	32. Автобіографія.
33. Convenire in matrimoniimum.	33. Виходити заміж.
34. Contra factum non est argumentum.	34. Проти факту немає доказу.
35. Cognitione extraordinaria.	35. Надзвичайне судочинство.
36. Comitas gentium.	36. Міжнародна чемність.
37. Cum manū.	37. Шлюб з владою (над дружиною).
38. Casus a nullō praestatur. (Dig)	38. За казус ніхто не несе відповідальності.
39. Casus foederis.	39. Випадок, що підпадає під положення договору.
40. Casus sentit donīmus.	40. За казус відповідає хазяїн.
41. Cui bono? Cui prodest? (Cic).	41. У чий інтересах? Кому на користь (вигідно)?
D	
42. Damnum emergens.	42. Прямий збиток.
43. Damnum infectum. (Dig.)	43. Збиток (лише) можливий.
44. Depositum miserabile.	44. Нещасна (вимушена) поклажа.
45. Dominium in bonis habere.	45. Бонітарна (або преторська) власність.
46. Dominium ex iurē Quiritium.	46. Квіритська власність.
47. Dominium ex iurē privatum.	47. Приватна власність.
48. Dare, facere, praestare.	48. Давати, робити, виконувати.

49. Dic, duc, fac, fer!	49. Говори правду, веди справу чесно, роби, що потрібно, стійко перенось труднощі (чотири заповіді юриста).
50. De legē latā.	50. 3 точки зору виданого закону.
51. De recipiendō appellatiōnes.	51. Про прийняття апеляцій.
52. De factō.	52. Де-факто.
53. Dolus malus.	53. Злий намір.
54. Dies fasti.	54. Службові дні.
55. Dies nefasti.	55. Неслужбові дні.
56. Divortium et repudium.	56. Розлучення за згодою двох або за вимогою дружини.
57. Dolus malus.	57. Злий намір.
58. Dolus malus quid esset respondebat cum esset aliud simulātum, aliud actum. (<i>Dig.</i>)	58. Злий намір – це коли для годиться говориться одне, а чиниться інше.
59. De iure.	59. Де-юре (По праву)
60. Dominus sentit periculum.	60. Хазяїн несе відповідальність за збиток.
61. Dura lex, sed lex.	61. Суворий закон, але закон.
Е	
62. Ex tempore.	62. Тимчасово. Зараз. Через збіг часу. Для даного випадку.
63. Exemplum docet.	63. Приклад вчить.
64. Expromissio et delegatio.	64. Заміна боржника, заміна кредитора.
65. Error in eligendō.	65. Помилка у виборі.
66. Error iuris.	66. Незнання закону.
Ф	
67. Fātetur facinus is, qui iudicium fūgit.	67. Той, хто тікає від суду, виказує цим свою провину.
68. Factum notorium.	68. Загальновідомий факт.
69. Feriae.	69. Судові канікули.
70. Fiducia, pignus et hypothēca.	70. Угода, заклад, застава під нерухомість.
71. Fide iussor.	71. Гарант.

72. Filius nihil suum habet. (Ulp)	72. Син не має свого майна.
73. Fortūnae filius.	73. Улюбленець долі.
74. Furtum manifestum.	74. Крадіжка з речовим доказом.
75. Furtum nec manifestum.	75. Нерозкрита крадіжка.
76. Fructus naturāles.	76. Природні плоди.
77. Fructus civīles.	77. Цивільні плоди.
G	
78. Genus non perit.	78. Рід (родова річ) не гине.
79. Gestor negotiōrum.	79. Повірений у справах.
H	
80. Habitatio.	80. Габітація. Право користування чужим житлом.
81. Habeas corpus. (Magna Charta libertātum).	81. Ти можеш мати тіло (недоторканим), тобто розпоряджатися собою. (Велика хартія вольностей)
82. Hanc ego rem ex iurē Quiritium meam esse, aio, sicut dixi, ecce tibi vindictam imposui.	82. Я стверджую, що цей раб за квіритським правом належить мені, як я сказав, так ось я наклав віндикту перед тобою (формула манципації).
83. Honorarium.	83. Гонорар.
84. Heres ab intestāto. (Dig.)	84. Спадкоємець за законом (= без заповіту).
85. Heres ab intestāto.	85. Спадкоємець за законом.
86. Hereditas iacens.	86. Нерухомий (неприйнятий) спадок.
I	
87. Ibīdem.	87. Там само.
88. Id quod dictum est.	88. Те, що сказано.
89. Id quod actum est.	89. Те, що зроблено.
90. In tabellas referre.	90. Занести до протоколу.
91. Intra vires.	91. У межах повноважень.
92. Iniuriam qui factūrus est, iam fecit. (Sen.)	92. Намір вчинити злочин дорівнює злочину.
93. Ipsō factō.	93. З огляду на самий факт. По суті (власне кажучи).

94. Ipsō iurē.	94. В силу закону. За самим правом. Автоматично.
95. Iudicis est semper in causis verum sequi. (<i>Cic.</i>)	95. Обов'язок судді – завжди шукати істину.
96. Iurisconsultus.	96. Юрисконсульт.
97. Ius cogens.	97. Імперативна норма.
98. Ius gentium.	98. Право народів.
99. Ius edicendi.	99. Право видавати едикти.
100. Ius navigandi.	100. Право судноплавства (морське право).
101. Ius respondendi.	101. Право публічних консультацій.
102. Ius possidendi.	102. Право володіння.
103. Ius sanguinis.	103. Право крові.
104. Ius soli.	104. Право ґрунту.
105. Iustitia in suo cuique tribuendo cernitur. (<i>Dig.</i>)	105. Справедливість полягає в тому, щоб кожному дати те, що йому належить.
106. Ius utendi et abutendi.	106. Право користування і вжитку.
107. Iusiurandum.	107. Присяга.
108. Ignorantia non est argumentum. (<i>Spin.</i>)	108. Незнання (законів) – не доказ.
109. Ius est ars boni et aequi. (<i>CI.</i>)	109. Право є наука добра і справедливості.
110. Iniectio manus.	110. Накладання руки.
111. Ius vitae necisque.	111. Право життя і смерті.
112. Iurisprudens.	112. Юрист.
113. Ius tertii.	113. Право третіх осіб.
L	
114. Libero. (<i>L.</i>)	114. Я звільняю.
115. Locus sigilli.	115. Місце для печатки.
116. Locus legit actum.	116. Форма угоди визначається (законом) місцем її укладання.
117. Legibus omnes servimus, ut liberi esse possimus. (<i>Cic.</i>)	117. Ми всі служимо законам, щоб бути вільними.
118. Lex est, quod populus iubet atque constituit. (<i>G.</i>)	118. Законом є те, що народні збори наказують і постановляють.
119. Lex posterior derogat priori.	119. Наступний закон відміняє попередній.

120. Lex loci delicti.	120. Закон місця правопорушення.
121. Lex posterior derogat priōri.	121. Наступний закон відмінє попередній.
122. Lex videt irātum, irātus legem non videt. (Syr.)	122. Закон бачить розгніваного, розгніваний не бачить закону.
123. Locus standi.	123. Точка зору.
124. Lucrum cessans.	124. Втрачений здобуток.
125. Lex maiestātis.	125. Закон про образ у величності.
М	
126. Māre altum.	126. Відкрите (глибоке) море.
127. Martimonium iustum.	127. Дійсний шлюб.
128. Manū propriā.	128. Власноручно.
129. Manus patria potestas.	129. Батьківська влада.
130. . Mentior, nisi...	130. Хай мене назвуть брехуном, хіба що ні... (формула клятви).
131. Morā obligatio perpetuātur.	131. При простроченні зобов'язання увічнюється.
132. Mores maiōrum.	132. Звичаї предків (звичаєве право).
133. Mutātis mutandis.	133. З відповідними змінами.
134. Modus vivendi.	134. Спосіб життя.
135. Modus procedendi.	135. Спосіб дії.
136. Mutuus consensus.	136. Взаємна згода (сторін).
N	
137. Nemo plus iuris.	137. Ніхто не може передати іншому більше прав (ніж сам має).
138. Nemo iudex in propriā causā est.	138. Ніхто не може бути суддею у своїй власній справі.
139. Nemo iure suō uti cogitur.	139. Ніхто не зобов'язаний використовувати своє право.
140. Nemo debet bis piniri pro unō delictō.	140. Ніхто не має бути двічі покараний за один і той самий злочин (за одне й те саме правопорушення).
141. Nemo sibi causam possessiōnis mutāre potest.	141. Ніхто не може змінити сам собі титул володіння.
142. Non bis ad eadem rem sit actio.	142. Не можна двічі порушувати одну й ту саму справу.

143. Nulla lex satis commōda omnibus est.	143. Немає закону, котрий був би зручним для всіх (людей).
144. Non liquet (<i>N. L.</i>).	144. Питання незрозуміле (формула судді, утримання від голосування).
145. Nemime contradicente.	145. Одноголосно. Без заперечень з чийогось боку.
146. Nuptiae facit consensus.	146. Шлюб народжується за згодою.
147. Non possumus!	147. Не можемо! (Категорична відмова).
О	
148. Obligatio est vinculum iuris.	148. Zobов'язання є правовим ланцюгом.
149. Obligatiōnes naturāles.	149. Натуральні zobов'язання.
150. Obligatio ex contractū.	150. Zobов'язання за договором.
151. Obligatio ex delictō.	151. Zobов'язання з делікту.
152. Officium vocat.	152. Обов'язок кличе.
153. Onus probandī.	153. Тягар доказу (лежить на позивачеві).
Р	
154. Par in parem non habet iuris-dictiōnem.	154. Рівний проти рівного не має юрисдикції (принцип судового імунітету іноземної держави).
155. Patrōnus, si clienti fraudem fecērit, sacer esto. (<i>LXIII</i>).	155. Якщо патрон зробить збиток клієнтові, хай буде він проклятим.
156. Persōna de facto.	156. Особа без громадянства.
157. Prima lex iustitiae, ne quid falsi dicat.	157. Перший принцип правосуддя – не допустити неправди.
158. Pacta sunt servanda.	158. Договори слід виконувати.
159. Plenō iure.	159. З повним правом.
160. Poena ultima.	160. Вища міра.
161. Ponēre (leges).	161. Видавати (закони).
162. Praedium dominans.	162. Панівна земельна ділянка.
163. Prior tempore potentior iure.	163. Перший за часом – сильніший за правом.
164. Praesumptiōnes sunt coniectūrae ex signō veri simili ad probandum assumptae.	164. Презумпція є припущенням суду з можливих відомостей, застосованих з метою доведення.

165. Prosper flatus fortunāe. (Cic.)	165. Щасливий збіг обставин.
166. Procurātor vicesimae libertātis.	166. Прокуратор із збирання податків у розмірі однієї двадцятої на звільнення рабів.
167. Pro formā.	167. Проформа. Заради форми.
168. Periculum est in morā.	168. Небезпека в затримці.
169. Persōna aliēni iuris.	169. Залежна особа.
Q	
170. Quaeritur.	170. Сумнівно.
171. Quasi ex contractū.	171. Квазіконтракт.
172. Quasi ex delictō.	172. Квазіделікт.
173. Qui consuluntur.	173. Законознавці-консультанти.
174. Qui tacet, non utīque fatētur, sed tamen verum est eum non negāre. (Dig.)	174. Те, що хтось мовчить – не означає, що він погоджується, але вірно й те, що він не заперечує.
175. Qui nimium probat, nihil probat.	175. Хто доводить дуже багато, той нічого не доводить.
176. Qui in potestātē parentis est, testa-menti faciendi ius non habet. (Dig.)	176. Той, хто перебуває під владою батька, не має права робити заповіт.
177. Quid iuris (sit)? – Iuris est.	177. Що говорить право – це законно.
178. Quod principi placuit legis habet vigōri. (Dig.)	178. Що подобається принцепсу, те має силу закону.
179. Quousque, tandem, abutēre, Catilīna, patientia nostra? (Cic.)	179. Доки, нарешті, Катіліно, ти зловживатимеш нашим терпінням?
R	
180. Reformatio in peius.	180. Посилення санкції в гірший бік.
181. Repetundae.	181. Хабар (те, що належить повернути).
182. Res commūnis.	182. Спільна річ.
183. Res nullius cedit primo occupanti.	183. Нічия річ переходить до того, хто її перший захопив.
184. Res quae usū consumantur.	184. Споживні речі (їжа, будівельний матеріал).
185. Res quae usu non consumantur.	185. Неспоживні речі (земля, одяг, будови).

186. Res iudicāta pro veritate habētur.	186. Судове рішення має прийматися за істину.
187. Respondēre, cavēre, agēre.	187. Давати відповіді, оформляти документи, виступати в суді (три види діяльності юриста).
188. Removēre officio.	188. Увільнити від посади.
S	
189. Salvō iure.	189. Із збереженням права.
190. Sanctio.	190. Санкція (як частина правової норми).
191. Sine provocatiōne.	191. Без оскарження.
192. Scribēre.	192. Писати (відповіді на запитання).
193. Sine manū.	193. Шлюб без влади (над дружиною).
194. Seme heres – semper heres.	194. Одного разу спадкоємець – завжди спадкоємець.
195. Sententiam ferre.	195. Винести рішення.
196. Species facti.	196. Обставини справи.
197. Servi res sunt. (<i>Dig.</i>)	197. Раби – речі.
198. Si pater filium ter venum duit, filius a patre liber esto. (<i>LXIII</i>)	198. Якщо батько тричі (підряд) продасть сина (в рабство), нехай син стає вільним.
199. Si patrōnus fraudem fecerit, sacer esse iubebātur. (<i>Dig.</i>)	199. Якщо патрон завдасть шкоди (клієнтові), існував закон про його прокляття.
200. Sub rosā.	200. За неофіційних умов.
201. Sublātā causā tollitur effectus.	201. Усунувши причину, усуваємо й наслідок.
202. Summā vī.	202. Надсилу (понадсилу).
203. Sui generis.	203. Свого роду (рішення щодо питань інституційного чи матеріального порядку і зміни кількості членів суду, зниження митних тарифів та ін.).
204. Superficies solo cedit (<i>Dig.</i>)	204. Наземні будови і насадження належать землі.
205. Salvo iure.	205. З повним правом.

206. Si nox furtum faxit, si im occīsit, iurē caesus esto. (<i>LXIII</i>).	206. Якщо крадіжка сталася вночі і злодія вбивають, хай буде його вбивство чинним (законним).
207. Societas leonīna. (<i>Dig.</i>)	207. Лев'яче співтовариство.
208. Socii malōrum.	208. Друзі по нещастю.
209. Stipulatio poenae.	209. Штрафна стипуляція («неустойка»).
210. Strictō iure.	210. За суворим змістом закону.
Т	
211. Talio esto. (<i>Dig.</i>)	211. Такою самою мірою.
212. Testamentum fac!	212. Склади заповіт!
213. Testes muti.	213. Німі свідки.
214. Testis unus, testis nullus.	214. Один свідок – не свідок.
215. Tres faciunt collegium. (<i>Dig.</i>)	215. Троє вже становлять колегію.
У	
216. Ut ait lex. (<i>Dig.</i>)	216. Як проголошує закон.
217. Uti, frui, abūti.	217. Вживати, використовувати, розпоряджатися (рiччю).
218. Uti possidētis.	218. Як ви володієте (володійте і надалі). Дипломатична формула взаємовизнання прав конфліктуючих сторін на захоплені ними території.
219. Testis oculātus pluris est, quam audiātur decem.	219. Один очевидець вартий десяти тих, що чули.
220. Unum castigābis, centum emendābis.	220. Одного покараєш, сотню виправиш.
V	
221. Vim vī repellēre licet. (<i>Dig.</i>)	221. Силу слід відбивати силою
222. Vis maior	222. Непоборна сила.
223. Veto vim fiviri.	223. Забороняю застосовувати силу (формула преторського інтердикту).
224. Vis maior.	224. Непоборна сила, нездоланна сила.
225. Vox popūli – vox dei.	225. Голос народу – голос бога.

ЗІБРАННЯ КРИЛАТИХ ВИСЛОВІВ

Практикум для самостійної роботи з дисципліни
«Латинська мова» для студентів спеціальностей
211 Ветеринарна медицина; 035 Філологія; 081 Право

Цвид-Гром Олена Петрівна

Редактор – О.О.Грушко
Комп'ютерне верстання: Сидоренко С.І.

Здано до складання .2019. Підписано до друку .2019.
Формат 60×84¹/₁₆. Ум. друк. арк. 2,44. Зам. . Тираж 100.
РВвідділ, Сектор оперативної поліграфії БНАУ.
09117, Біла Церква, Соборна пл., 8, тел. 33-11-01.